

Matej Bogataj Druženja v parku pod milim nebom

»Hecno, kako imajo stvari zgodovino, ni res?«

Jure, *Mrak*

Omnibus, izvorno kočija, v kateri se lahko pelje več ljudi in je pogosto v nadstropje, kot angleški mestni avtobusi, je umetniška forma, ki poveže in so-postavi različne avtorske glasove, ravno ta poli-perspektivčnost, obravnava z več zornih kotov, pa povečuje univerzalnost samega dela, saj je to s pomnoženim avtorstvom polifono in razširjeno, dalo naj bi bolj natančen pregled ali razrez družbe. Bolj kot v slovenski dramatikii je omnibus pogost v sosednjih umetnostnih panogah, recimo prozni oziroma romaneskni triptihi Saše Vuge ali filmski omnibusi – sem samo strasten gledalec slovenskega filma –, kot na primer *Trije prispevki k slovenski blaznosti* ali Šterkova *Ljubljana*. Od svetovnih sem si najbolj zapomnil *Noč na zemlji*, epizode taksistov po svetu, recimo njujorškega, ki je prišel iz Vzhodne Evrope sanjat ameriški sen in mesta ne pozna, finskih veseljakov, ki mehko padajo opiti po snegu, ali taksista, ki gnjavi rimskega cerkvenega dostojanstvenika s provizorično spovedjo o ovci in svakinjinih spodnjicah.

Omnibus *Tišina med nami* je delo treh mladih izstopajočih in uveljavljenih dramskih avtoric: Zemljič je poznana filmska režiserka in scenaristka, Mislej je prejemnica letošnje Grumove nagrade za angažirano igro o delavkah, ki v skoraj taboriščnih pogojih, z vsemi grožnjami in obljubami, ki grejo zraven, polnijo police in sanjajo o odhodu domov, vsaj v nedeljo, Strehar občasno zasledimo kot avtorico objavljenih in tudi že uprizorjenih besedil. Predvsem je *Tišina med nami* delo, ki se poudarjeno ukvarja s tistim, kar poimenujejo ‚nova normalnost‘, čeprav bi se nam še pred dobrega pol leta zdelo vse to nenormalno: prihod »smrtonosnega« virusa, imenovanega tudi »kitajski«, kadar komu to paše, nadaljevalca in zaostrovalca sarsa, ki je dobil ime po akutnem respiratornem sindromu, je dodobra načel družbene odnose. Postavil pod vprašaj vse dosedanje dogovore in šokiral, prav doktrinarno. Pravzaprav sploh vsakršne odnose. Medtem ko nas obveščajo o razvoju pandemije, o žrtvah in zmagah, predvsem

seveda o žrtvah in ukrepih, so bolj tihi tisti glasovi, ki opozarjajo na nevzdržnost na sosednjih poljih in frontah; na grobe posege v kulturo, spremljane s škvadrstičnimi spletnimi žaljivkami in diskvalifikacijami barabincev, ki so samo okrepljen in manj artikularni, zato še bolj odločen glas tistih, ki govorijo z oblastnih pozicij in pogosto v jeziku števil, torej z jezikom redukcij in krčenja. Ali glas tistih, ki se ukvarjajo s starostniki in opozarjajo, da so ti (vsaj tisti v domovih za starostnike) zdaj izolirani ali še slabše, izročeni na milost in nemilost teorijam zarot in nespretni pri prepoznavanju resnice o svetu – in pandemiji. Obkroženi so z ljudmi v maskah, prestrašeni in vse bolj nemočni, sami, brez toplote in bližine. Ali glas tistih, ki opozarjajo na naraščajočo socialno stisko mladih, ki so imeli delo, ne pa služb, in nekatera delovna mesta, tista v gostinstvu ali na področjih, kjer je potreben stik z ljudmi, recimo kozmetičarke ali frizerke (velja za oba spola), je koronakriza zradirala in ljudi postavila na cesto. V še bolj nezavidljiv položaj, če so delali na črno, saj so tako ostali brez nadomestil, brez prihodkov, zaprti v občinske meje – da ne morejo niti na obiranje jabolk k morebitnim premožnim sorodnikom na podeželje. Cankarjev Jerman bi rekel, da so pravi vnuki svojih dedov, oboji nemočni, obsojeni na buljenje v tebe, ta kamin ubogih na duhu, ali na kakšen analogen, torej soroden zaslon, na tamkajšnje figure, za razumevanje katerih, tudi zaradi nejasnih in navzkrižnih podatkov in njihove interpretacije, ne pomaga dosti niti študij katere od tistih humanističnih ved, ki vključujejo interpretacijske, hermenevtične metode. Razen morda teologije.

Jasno, da so avtorice na to »novo normalnost« v svojih treh prispevkih reagirale, enkrat bolj naravnost, drugič bolj posredno in v širšem kontekstu, ki ga je sprememba samo še zaostila. Najprej vidimo, da je dogajanje postavljeno v javen prostor, to je park in zraven je spomenik, po opisu sodeč verjetno kar Robbov vodnjak, saj ima ta original v muzeju in repliko pred ljubljansko mestno hišo; to je ob Prešernovem spomeniku verjetno tudi simbolni center, popek sveta, omphalos, središče, iz katerega se vse širi navzven, če ni medtem že vse obrobje. Margina.

Kot je nekako normalno v teh komaj normalnih časih, da se ob umiku z javnih površin, ob izpraznjenju prostorov druženja in zapiranju in omejevanju prostorov javnosti, torej agore, foruma, vsega tistega, iz česar se je porodila ideja o demokraciji, vladanju ljudi za ljudi, na takšnih prostorih rešuje najbolj intimno, družinsko, partnersko, kar je sicer skrito. »Kaj vse se dogaja za temi stenami!« je podzemni in zatajevani vzklik iz Grumove drame *Dogodek v mestu Gogi*, ki je ob *Butalcih* in Cankarjevem opusu, torej ob humoreski in satiri o stanju v narodu, ena bolj pronicljivih študij gleduškega in prikrivajočega, potlačevalnega kolektivnega značaja. O tej patologiji, ki vznikne in dobi polno, seveda nasilno in krvavo sliko v črni kroniki, patologiji osnovne celice družbe, družini, ki jo včasih slišimo skozi tanke stene stanovanjskih blokov, a jo iz ljubega miru in malo strahu vsi tolerirajo, deviacij in nasilja, o katerem se govori pri frizerki, če gre za druge, in pri partnerskem terapevtu, kadar gre za nas, spregovarjajo seveda tudi mlade dramatičarke. Tretji opozarjajo na partnersko nasilje, na dejstvo, da so nekateri ostali doma, delajo od doma, in se več družijo, da ne rečemo, da so bolj izpostavljeni tistim doma. Domačim, pa ne vedno

Lovro Zafred

tolerantnim in ljubečim; ena prvih družbenih posledic virusa, vsaj prvih nemedicinskih, je bila povečano število ločitev na Kitajskem. Iz vseh teh protislovij, ki so jih prinesli virusna realnost in ukrepi, je skoraj nemogoče izstopiti, zaključki dramskih tretjin oziroma okruškov ne ponujajo kakšnega uspešnega in pozitivnega primera; kolikor ni v takšnih koronačasih že odhod dveh, ki bi lahko bila po letih starš in otrok, že skoraj čudež.

»Jaz se kar nisem mogel pripraviti ... povedati. Mislim, sem govoru, sem rekel ... Pa nisem. Ja, nisem. Sem kar, ja ... khm, šel sem.«

Jure, *Mrak*

Dramske osebe v *Tišini med nami* rešujejo odnose. Ali o njih, o tistih doma, na delovnem mestu, pripovedujejo drugim. Čeprav se včasih zdi, da bi bile – vsaj nekatere – najraje tiho, če bi bila ta tišina znak strinjanja in dokaz bližine s sogovornikom, jih nekaj sili v govorjenje. To so seveda njihove potlačene ali nerazrešene zadeve, brbotanje stvari pod povrhnjico, tista magma odnosov, na katerih vsi plavamo. Odnos med bratoma iz prvega dela, pri čemer je en scagan in preveč navezan na stvari, zato tudi emocionalen in s tem manj prilagojen za svet, v katerem vladajo ljudje brez zadržkov, in drugi, ki pripada ravno tistim, ki vedno zmagujejo in vedno vsilijo drugim svoje rešitve, se zapleta okoli dediščine. Ravno kar umrla mati, njegova nemoč, da bi ji bil po dolgem času, ko je skrbel zanj, blizu tudi ob bolezni in smrtni uri, vse to daje pogovoru dodatno težo, ki jo rahljajo spomini na skupno odraščanje bratov, vendar se kažejo tudi razlike; drugi brat je podjeten, zlahka, brez oklevanja gre naprej in ta naprej zdaj zahteva obnovo zaplesnjene kopalnice, za kar bo treba prodati družinsko hišo. Zlepa ali zgrda, tako rekoč.

V drugem delu se človek z dodano vrednostjo, junak našega časa in slej ko prej tudi kriminalne kronike, strokovnjak za biznis, spopade na dveh frontah: najprej z ženo, ki mu ob petindvajseti obletnici prizna, da se je zaljubila, on pa njene sentimente in zaljubljenost, ki je pravzaprav krik k poslušanju in upoštevanju, enostavno in grobo povozi. Pokaže svojo moč, čeprav je že njegova odsotnost empatije in razumevanja drugega predvsem znak nemoči, enako ozkogledost in kopičenje in servilno mreženje navzgor in poniževanje tistih spodaj, in ženo pošlje za štedilnik in v posteljo, kamor po njegovem tudi sodi. On je tipičen tajkun, kolikor beseda pomeni, da nekdo dela biznis in nečednosti, ki grejo k učinkovitosti zraven, s pomočjo politike, da mu prijateljstvo s politiki omogoča, da je uspešen, hkrati garantirajo, da se mu za nečednosti in kriminal potem nič ne zgodi, ker vse in več prenesejo na pleča tistih, ki so pri takšnih kravjih kupčijah in državnih naročilih oškodovani. Dodobra ogret s šampanjcem – nasploh ga dobro nalivajo v vseh treh delih *Tišine* – kot pravi plenilec preži, kot ves čas, na zunajzakonsko avanturo, in nekdanja zaposlena v njegovem bankrotiranem podjetju – ker dobro zgleda in je obupana in finančno tako na tleh, da bi nudila tudi spolne usluge – je primerna in večna žrtev. Ne neoborožena; najprej z naivnostjo, zaradi katere z njim baranta za morebitno službo v novi firmi, vendar potem ob polni denarnici tudi roparsko razpoložena, in spet vse pade na ženo, ki bo dobila ob vmesni dozi zmerjanja in poniževanja počasi vnuke in se bo pomirila s tem, da se nima z nikomer pogovarjati. Da je obsojena na tišino, ki pa seveda ni tista polna tišina tistih,

ki so si blizu, temveč prisilen molk, v katerega jo silijo tisti, ki je ne pustijo k besedi. Ali ne poslušajo zares, kar je skoraj isto.

Tretji del se dogaja ob deklinščini, punce popevajo, kot gre k veseljačenju zraven, se izpovedujejo in kakšna tudi spogleduje, nažica za džolo, kar še dvigne razpoloženje in prestavlja besede onstran preverljivega, predvsem pa spodbujajo bodočo nevesto, naj kliče svoje bivše in jim pove resnico: da se bo poročila. Nima sreče, čeprav je res sredi noči, ji bivši samo kaj zamrmrajo ali pa očitajo, da je motena in da z njo nočejo imeti nič več. Kot bi bila bližina iz nekdanih odnosov pozabljena in pokopana in z njo vsi spomini. Vendar se lomi tudi na obrobju; nevestine spremljevalke so pester in razgiban nabor različnih značajev, od koket do preganjavičark, in koronačas je za kaj takšnega plodna gruda. Druge nadlegujejo in po telefonu preverjajo možje in reakcija spremljevalk na poseganje in kontrolo je različna. Ene izjave o pretepanju ne jemljejo resno, druge jo posvojijo in želijo ukrepati, in zares ne vemo, kako naj presojamo, ne moremo oceniti, kako resna je zadeva: oboje imajo prav, zraven pa še tiste, ki trdijo, da ne morejo imeti oboje prav. Se le bliža zora in dan je bil dolg in trezne tudi niso in pijača izvablja patos in po mobilcu nadzorovana je izgubila službo, ker se je zapletla z dijakom – kar seveda ne more biti opravičilo za bolešno ljubosumnost, jo pa morda malo lažje razumemo in manj obsojamo, če se bo unesla hkrati z njeno, prešuštničino krivdo.

»Sam veš, kako je bilo med nama, ko si bil tud ti doma. Stalno neko pričkanje. Držal si se zase, če sva bla slučajno v isti sobi, sva se pa skregala.«

Ga. Koren, *Lunin ples*

V *Tišini med nami* so deli povezani, predvsem prvi in zadnji; najprej s pomočjo predmetov, recimo pod klop nalepljenega listka z nalogo, osebe komunicirajo s tistimi, ki ne pripadajo njihovi družbi, s pomočjo tobaka in vžigalnika ali ščepca iz zelene lekarne, vsi nalivajo in tudi orglice, ki jokajo in hropejo v prvem, prej najdene in zdaj podarjene, zaigrajo v tretjem delu. Predmeti, svet stvari, ki ima svojo logiko, zbližuje ljudi in jim omogoča naključna srečanja, ki lahko prerastejo v kaj več, ne njihova želja po bližini. Bližina, celo opazovanje tistih s strani, je včasih komu prav zoprna, bolj udobno je ostati znotraj starega in poznanega, v lastnem mehurčku (beseda, ki jo zdaj omenjajo epidemiologi kot primer dobre prakse, kot vzorno obnašanje: če že s kom, se družite znotraj mehurčka, etc).

Odprt prostor, trg z vodometom, je postal prizorišče treh družinskih dram, na trgu pride, kot pri terapiji ali analizi, na dan prikrito, zamolčano, potlačeno. Tudi sentimentali in pretiravanja in vse tisto, kar onemogoča besedam, da bi se zlahka in radostno prelivalo med sogovorniki. Kar se sicer dogaja med zidovi, se je zdaj, zaradi občestvenih temeljev, kolikor jih je ostalo, preselilo na prosto: sedmina, obletnica poroke in deklinščina so rituali. So način, ki (z)lepi družbo, so ob verskih obredih – in gledališču – tisto, kjer se družba ogleduje in spoznava. Razmišlja o novih načinih funkcioniranja in jih primerja s preteklimi, starimi. Ravno to je v teh časih najbolj ogroženo; rituali,

ki naj nas povežejo. Gledališče ali cerkev je prazen prostor, potencial za obrednost, vendar zdaj scela osiromašen in neučinkovit, če je med publiko preveč škrbin, preveč praznih sedežev. Če je premalo možnosti za druženje po predstavi in izmenjavi mnenj. Atomizacija družbe, ki se je začela s pomnožitvijo resnic, ker da lahko vodijo k Resnici, ki je lahko zlorabljena za avtoritarnost in avtokratskost, je v virusu našla dobrega sodelavca; ali pa so ga, mračnega kamerada avtoritarcev, izkoristili za nadaljnjo atomizacijo družbe.

Če smo na javnem prostoru, kako je torej v *Tišini med nami* z javnostjo? Njen predstavnik je Lovro, fant iz začetka, ki dela plakat. Ki hoče, da bi o tistem, o čemer molčimo, spregovoril in nagovoril še ostale. Ki nudi pomoč in ramo od pijače in nalog in popevanja zmatranim udeleženkam deklinščine, ki nudi ogenj in razdaja podarjene cigarete in zraven še kakšnega navije, ne samo zase, tudi za druge. In odpelje najbolj gajstno od deklet; on je predstavnik javnosti, ki je na javnem prostoru ni več. Oziroma je zastopana ravno z njim, on je njen odposlanec in od njega in uspešnosti njegovega nagovora – s plakatom in majicami in sicer – je morda odvisno, kakšna bo prihodnost vseh v omnibusu udeleženi.